

Amikor a műemlékvédelem is védelemre szorul

Ki emlékszik már arra, hogy 2016 tavaszán egy neves művészettörténész váratlanul nyugdíjba vonult. Számos tudományos publikáció szerzőjének, ma már az MTA levelező tagjának az elhatározását szakmájának ellehetetlenülése váltotta ki. Nem tudott azonosulni azzal a kormányzati elképzeléssel, miszerint a műemlékvédelem formálisan még létező, de már takaréklángon működtetett szervezetét sokadjára újfent átszervezik, kialakult jogkörét tovább csorbítva. Lóvei Pál – mert ez a neve a karakán kollégának – kilépett utóbb a Hauszmann Bizottságból is, amelyet Lázár János akkor még a Miniszterelnökséget vezető miniszterként hívott életre. A testület a várnegyed és a várpalota jövőjéről lett volna hivatott forgatókönyveket vázolni, valójában azonban biodíszletként szolgált. Mára persze ez a második tiltakozó gesztusa is a feledés homályába vészett, holott az okát vagy inkább okait ismertető *Halotti beszédének* ugyancsak mellbevágó a figyelmeztetése: „A műemlékvédelem eróziója 2010-ben kezdődött [...] Hétévnyi fájdalmas élve boncolás eredményeképp, a műemléki gyűjtemények lezárt és egyébként is hozzáférhetetlen archívummá tételével és az utolsó, még nagyjából épségben maradt tudományos részleg szétverésével a magyarországi állami műemlékvédelem megszűnt létezni. Élt 145 évet.”

Azóta a hányatott szakma sorsa – viszonylagosan és látszólag persze – úgy-ahogy rendeződött annyiban, hogy az MMA égisze alatt létrejött egy sajátos ikerintézmény: a Magyar Építészeti Múzeum és Műemléki Dokumentációs Központ. A közszolgáltatásokat ellátó Lechner Tudásközpontnak ugyancsak megszerveződött a maga kutatóbázisa. Nem kis részben rájuk támaszkodnak azok az államigazgatás terepén maradt munkatársak, akik az Építési és Közlekedési Minisztérium műemléki referenseiként (a sors szélsőjéből megint csak Lázár János felügyelete alatt) igyekeznek ellátni az alaptörvényben is rögzített nemzeti örökségvédelem nem könnyű és nem hálás hatósági feladatkörét – korántsem ideális körülmények között, amint arról jó néhány év után ismételten értesülhetett a széles nyilvánosság. November derekán coming outolt, szebb szóval kitálalt ugyanis a hivatal egyik munkatársa, megelégtelve a számára elfogadhatatlan anomáliákat. Bátonyi Péter főtanácsos, aki 2013 óta műemlékvédelmi referens, a Partizánnak adott harmincperces videóinterjújában három beruházás kapcsán tárta fel keserű tapasztalatait.

A harmincvalahány éves művészettörténész pályájának elhivatott képviselője: szakdolgozatát a nagyváradi római katolikus püspöki palotáról írta; szakfolyóiratokban

(*Metszet, MúzeumCafé*) publikál és konferenciákon előadásokat tart. Mindazonáltal önmagában a műemlék-gazdálkodás mint mechanizmus kertelés nélküli szemléltetése is elégséges volt ahhoz, hogy egy sor független orgánum (*24.hu, 444, Telex, Hvg.hu, Magyar Hang* stb.) azonnal felfigyeljen elkeseredett monológjára. Az derült ki a szavai- ból, hogy a beruházók (vállalkozók) a döntéshozókhoz fűződő személyi kapcsolataik mozgósításával, olykor csak fitogtatásával, fittyet hány- nak az értékörzés szempontjaira elképzelésük maradéktalan és gát- lástalan érvényesítése érdekében. Tovább csigázta az érdeklődést az a fejlemény, hogy még el sem hangzott a podcast, a beszélgetést beharan- gozó előzetes nyomán a munkáltató azonnali hatállyal megszüntette a főtanácsos munkaviszonyát; ráadá- sul a főnöke nem személyesen mon- dott fel neki, hanem az Ügyfélkapun keresztül küldött erről értesítést. S a történet ezzel még nem zárult le: a minisztérium az adást követően köz- leményben utasította vissza az el- hangzottakat, hamis vádaskodásra hivatkozva jogi lépéseket helyezett kilátásba. A riportban név szerint említett építész (véletlenül a helyet- tes államtitkár testvére) pedig beje- lentette, rágalmazás miatt feljelenti az elbocsátott tisztviselőt. Minder- re Bátonyi Péter azzal replikázott, hogy ő meg hivatali visszaélés gya- núja miatt tesz feljelentést Gulyás Gergely és volt főnöke, Lánszki Regő államtitkár ellen.

Hogy mi lesz a kölcsönös perleke- désből, egyszer talán majd kiderül. A bíróságokra tartozik annak vizsgá- lata, történtek-e szabálytalanságok, netán törvénytelenések bármelyik

oldalon. Művészetkritikusként a mi dolgunk kizárólag az esztéti- kai mérlegelés a félórás interjúban problémacentrikusan lepörgetett építkezésekről. Az Iparművészeti Múzeummal szemközti Heinrich-ud- var két földszintes házához (raktár) és a Kilián (a Hild József tervezte Mária Terézia) laktanyához nosztal- gikus gyerekkori emlékeim fűző- nek, de nem kísértem figyelemmel a sorsukat, felvillantott képsorok alapján nem volna méltányos véle- ményt mondani róluk; marad tehát fő témának a harmadik: a Kossuth téri Agrárminisztérium. Bukovics Gyula tervezte neoreneszánsz stílus- ban, 1887-ben avatták fel, tehát már jóval az Országház előtt a téren állt. Ez volt az első magyar közigazga- tási épület, amely máig őrzi eredeti funkcióját. Egyszermind sajnos az építész tapasztalatlanságából faka- dó eredendő hibáját is: három udvar köré szervezett körfolyosós sziszté- máját, az alaprajz zavaraiból fakadó sok zegzugos teret és ezért sötét he- lysiséget. Hulló homlokzati díszeitől már az első világháború előtt meg- szabadították, komolyabb átalakí- tásra mégsem került sor benne azon- kívül, hogy hátsó frontját a húszas évek elején két szinttel bővítették. Az időközben elhasználódott és 2018 óta üres épület felújításának tervezé- se pár évvel ezelőtt kezdődött. Mivel radikális változásnak még jó dara- big nem volt nyoma, nem kongattam vészcsengőt. Éppenséggel örömmel nyugtáztam, hogy egy rangos építé- szeti iroda, az Archikon a felelőse a revitalizációnak. Olyan sikeres hely- reállítások fűződnek tevékenységük- höz, mint a szecessziós Párisi udvar vagy – nagyon más példa következik – a modernista Palatinus strand.

A helyszínen ma már teljesen más kép fogadja az érdeklődőt. Ép-penséggel ijesztően „hajmeresztő” látvány, „irdatlan építési gödör”, ahogy Zsuppán András (*Válasz Online*) előre látta, csak elhessegettem magamtól az intését. Mintha egy bomba találta volna telibe a nagy léptékű palotát: eltűnt a hátsó homlokzat, valósággal kibebezték az épületet. Ép ésszel nem cáfolhatók azok a józan és logikus érvek, amelyek ezt a radikális bontást messzemenően indokolhatnák. Hogy továbbra is irodaházként működhessen, ide valóban kell (ha nem is feltétlenül három szinten) mélygarázs. Ugyanígy megfontoltságra vall, hogy a Kúriával közös parkolónak itt volt célszerű helyet találni, s nem az ennél értékesebb és ezért maximálisan óvandó másik épület alatt. A majdani munkavégzés komfortjának megteremtése jelentős szerkezeti átalakításokat kíván, ahhoz pedig – ezt sem nehéz belátni – kellő hely és tér szükséges, ezért volt elkerülhetetlen a bontás. De ilyen nagymértékű? Ahogy a tervezők ígérnek és a látványtervek megerősítik, a hátsó traktust az eredetihez híven fogják újra visszaépíteni. Kecsegtető az is, hogy a ház alul át- és bejárható, legszébb megmaradt belső helyiségekben megtekinthető lesz. Csakhogy közben számos érték óhatatlanul veszendőbe megy: terek egész soráról kell most már végleg elbúcsúznunk, a feleslegessé váló gyönyörű bejárati kapuról szintén le kell mondanunk. A főhomlokzatra visszakerülnek ugyan a díszítmények, de egy sor ablakot valószínűleg ajtó váltja fel, ami nyilvánvalóan módosít a külső megjelenésén. Mindazonáltal mégsem ezeket az apró-cseprőnek csak

megszorítással nevezhető változtatásokat vélem aggályosnak elsősorban. Elvégre nem remekműről beszélünk; Pólus Károly és Nagy Csaba munkássága alapján a kompromisszumok minimalizálásában is bizakodhatunk. Valójában annak a pénz vezérelte világnak a természete-működése rémisztett meg leginkább, amelybe a Partizán-interjú bepillantást enged, néhány más vitatható projekt ugyancsak gubancos történetének felvillantásával egyetemben. Ha csak a töredéke igaz azoknak az eljárási machinációknak (szakértői jelentések hiánya, negligálása, felülírása, olykor utólagos lepapírozás a műemléki védettség fokozatának módosítása érdekében), amik a videóban elhangzottak-látottak nyomán felsejlenek, már akkor is joggal aggódhatunk. A műsorból apokaliptikus vízió tárult fel egy olyan rendszerről, ahol az apparátusban – a függőségi viszonyok folytán – végül mindig akad valaki, aki nem „finnyás”, és aláírja az engedélyt. A másik oldalon pedig – ez sem kevésbé félelmetes – mindig lesz valaki, akinek van tervezői jogosítványa, és gond nélkül megcsinálja egzisztenciális kényszerből vagy talán csak hiúságból azt, amit a megrendelő óhajt, de amire tisztességes építész nem vetemedik. Van okunk ezért féltetni múltunk hagyatékát.

Nem utolsósorban a szakma passzivitása miatt is. Eddig abban a feltételezésben próbáltam elmondani a véleményemet, hogy az építészet szellemi tevékenység. Az eredménye alkotás, amit lehet elemezni és bírálni, amennyire képességeinktől telik. Ezért különösen feltűnő volt számomra, hogy az Agrárminisztérium ügyében nem a három évtizedes

múlttal rendelkező és díjakkal elismert tervezők jártak a hatóságnál, hanem megrendelőként a Steindl Program vezetője, Wachslér Tamás tárgyalt róla (félreérthetetlenül jelezve), hogy mi az elvárás. Az építésszek többsége sajnos hallgat; nincs tiltakozás, még őszinte színvallás se. Mint beszámoltunk róla, a zsámbéki romtemplom tenderén a tucatnyi pályázó között mindössze két társaságnak volt bátorsága „ellentervével” nem hozzányúlni a gyönyörű maradványokhoz (*Mozgó Világ*, 2024/5). Mindegy, hogy milyen a feladat, csak legyen munka – ez lehet mostanság, az uniós források elapadásával mind inségesebb időkben a logikus modus vivendi, ami azonban hosszabb távon elfogadhatatlan. A beruházók logikáját őszintén szólva jobban értem, sőt megértem. Világos, hogy ők a lehető legnagyobb hasznot kívánják, mindent megtesznek azért, hogy az adott területre minél több/minél nagyobb objektum létesüljön. Ezért lobbiznak, olyan eszközökkel akár, amilyenekre Bátorányi Péter utal a történeteivel. Közöttük az általunk nemrég bemutatott Radetzky-laktanyát (*Mozgó Világ*, 2024/12) is szóba hozva.

A hatalom gyakorlóinak és hasznélvezőinek színpalak mögötti egyezkedései ellenében nem inkább az értékteremtő építésszeknek és az értékvédő műemlékeseknek kellene összefogniuk? A beruházót az érdekei vezérlik, elég a jogszabályokra figyelnie; akkor is, ha meg akarja kerülni őket. Az építész ellenben, ha ad magára, naivan úgy képzelem, ezenfelül erkölcsének íratlan szabályai is vezetnek; eszméi támogatják abban: merre menjen és hogyan. Amikor két évvel ezelőtt egyszer csak hozzáfogtak Zalaváry Lajos Atrium-Hyatt

(ma Sofitel) szállodájának átfazonírozásához, példás tiltakozás bontakozott ki a projekt ellen; hivatalból az építésszövetség, majd tizenkét Kossuth-díjas alkotó emelte fel nyilvánosan a hangját (lásd *Mozgó Világ*, 2023/5). Nemcsak a homlokzat radikális módosítását kifogásolták, azt is szóvá tették, hogy a magasba szánt új kilátóterasszal megváltoznak az épület gondosan kicentizett finom arányai. Az MNB felújítás alatt álló Szabadság téri székházának tetejére immár hasonló panorámacsarnok készül, ha jól látom, már majdnem kész. A nyilvánosságban egyelőre mégsem tette szóvá senki, hogy az Alpár Ignác tervezte neobarokk és magától értetődően kiemelt műemléki védettségű épület tetejére egy nagyon más karakterű, minimalista stílusban fogant fém-üveg konstrukció telepedett, sarkain megfacsarva, holott az már hónapok óta az utcáról is jól látható. Podcastjének előzetesében Bátorányi most elmondta: annak idején azért is tagadta meg ennek a – mint fogalmazott – „doboznak” a jóváhagyását, mert annak megvalósítása szükségszerűen az eredeti tetőzet elbontásával jár. Másnak nem voltak miatta fenntartásai. Az államtitkár erre úgy reagált, hogy hatósági személyként nincs helye az eljárásban egyéni ízlés érvényesítésének. Ezzel csak egyetérteni lehet; magam is így gondolom. A gond csak az, hogy mögötte a Szabadság tér északi karéjában álló múlt századfordulós épületeknek egytől egyig impozáns korabeli tetőépítményük van; az MNG-székháznak már csak volt.